

Posudek vedoucí bakalářské práce

Studentka: Alena Buřtová

Obor studia: Romistika

Rok obhajoby: 2013

Název práce:

Možnosti a ambice romských žáků základních škol v oblasti dalšího studia a profesního uplatnění

Bakalářská práce zjišťuje u romských žáků výstupních ročníků základních škol, jestli mají zájem o vzdělávání na středoškolském stupni a jaké preferují studijní obory; mezi pedagogickými pracovníky pak zjišťuje jejich subjektivní pohled na „problémy ve vzdělávání romských žáků“.

Cíl práce a jeho naplnění:

Východiskem pro tuto práci (již podle pokynů k vypracování) byla školská reforma (Školský zákon č. 561/2004 Sb.) a to zejména zrušení zvláštních škol a zavedení principu jednokolejnosti - tedy prostupnosti vzdělávací soustavy, v tomto případě možnost postupu z jakékoliv základní školy na jakoukoliv školu střední (po splnění vstupních požadavků). Vzhledem k tomu, že v současné době jsou v osmých a devátých třídách žáci z první generace po zavedení tohoto systému, je téma promítnutí formálních možností dalšího vzdělávání do ambic romských žáků velmi aktuální. Od zadání se ale práce poněkud odklonila, toto východisko zde není příliš akcentováno.

V souladu se zadáním zůstává jedním z cílů zjišťování faktorů, které ovlivňují rozhodování žáků o vlastní budoucnosti. Tento cíl ovšem není dostatečně naplněn. Autorka shrnuje, že „*při výběru školy mohou mít vliv i subjektivní faktory*“ (s. 50), tyto jsou ale pouze naznačeny, i když je měla dle vlastní formulace spíše rozkrýt. Dále uvádí, že „*Otázkou zůstává, zda jsou žáci nedostatečně informovaní o možnostech svého budoucího studia nebo zda si myslí, že studium např. na středních odborných školách přesahuje jejich schopnosti.*“ (s. 69), což ale mělo být v práci původně zkoumáno. Při odpovědi na tuto otázku dále v ověření hypotéz na s. 72 rovnou připisuje „*vliv obav[ám] z možné náročnosti maturitních oborů*“. Cíl zmapování profesní orientace vybraného vzorku žáků naplněn je, o jaké obory mají žáci největší zájem jsme se také dozvěděli.

Cíl zapojení pedagogických pracovníků do výzkumu není předem jasně definován, na s. 68 v části Vyplyvající zjištění chybí shrnutí těchto zjištění, pouze se dozvídáme, že se vzájemně mnoho neliší.

Obsahové zpracování a přístup k řešení práce:

Jakožto vedoucí práce oceňuji samostatně provedené šetření mezi žáky i pedagogickými pracovníky základních škol. Provedené šetření nebylo obsáhlé, aby mělo vypovídací hodnotu např. na celorepublikové úrovni, pokud se ale autorka rozhodne pokračovat ve svém pedagogickém působení, mohou být výsledky práce prakticky využitelné pro ni osobně. (Dotazníkové šetření probíhalo s 56 žáky; rozhovory se 4 žáky a 12 pedagogickými pracovníky; celkem na 3 školách.) Kromě toho také oceňuji pokroky od počátečních verzí práce i výzkumu, přestože by více času na zpracování jistě přineslo i celkově lepší výsledky.

Logická stavba v teoretické části práce není zcela zřejmá. Např. kapitola 1.5 Romové po roce 1989 (s. 15-19) je nepřehledná, nesouvisle jsou řazena určitá témata (problémy v transformující se společnosti, zákon o státním občanství, odhady počtu Romů v ČR, jejich subetnické členění atd.), aniž by bylo dále zřejmé, k čemu tyto informace pro práci slouží; kapitola 2.1 Bariéry a legislativní předpoklady jejich překonávání (s. 19-21) je poměrně stručná, spíše shrnuje problémy sociálně vyloučených lokalit; zbytečný prostor je věnován reformě veřejné správy (s. 29) namísto např. objasnění tzv. principu jednokolejnosti ve vzdělávací soustavě.

Vzhledem k oboru studia autorky pokládám za problematickou kapitolu 3. ROMSKÁ KOMUNITA

A CHARAKTER RODINY (od s. 22), kde se kromě dělení fajta X famel'ija dále operuje s pojmy rozšířená rodina, velkorodina, širší příbuzenské seskupení, aniž by bylo zřejmé, jestli autorka sama vidí rozdíl mezi těmito pojmy, nebo jde jen o nejasné formulace. Podává zde mnoho obecných charakteristik rodiny, které jsou ale platné i pro jiné než romské rodiny. Zdá se také, že chce ukázat rozdíl mezi „tradiční“ romskou rodinou v minulosti a nějaké změny, které lze dnes v romských rodinách zaznamenat. Ale není zcela jasné, co je myšleno tou „tradiční romskou rodinou“, kde je onen „rozpad tradičních hodnot“ (s. 19) spolu s „uchováním tradičního souboru společenských a kulturních zvyklostí v povědomí“ (s. 23). Ani střídavé používání minulého a přítomného času v tom neudělá pořádek. Nevhodné jsou citace z učebnic psychopatologie k obecnému popisu romské rodiny (s. 25, citována Vágnerová 2004).

Formální náležitosti práce a úprava textu:

Po formální stránce práce působí na první pohled vcelku přehledně, výsledky dotazníkového šetření i strukturovaných rozhovorů jsou převedeny do grafů a tabulek, které ovšem nejsou číslovány; seznam použitých zkratk není úplný (chybí např. LMP, LMD, VPU); rozsahem překračuje stanovené požadavky. Množství překlepů a hrubek není příliš vysoké, avšak někdy není jisté, jde-li o chybu z nedbalosti, nebo neznalosti (např. „*statut*“ místo status, s. 20).

Stylistická úroveň práce kolísá, částečně v závislosti na používaných pramenech, je tedy možné, že nejsou dostatečně odděleny citace a vlastní parafráze. Může to být také dáno nejasným zformulováním vlastního pohledu (viz níže). Kolísání lze nalézt i v používání některých termínů. Tak v případě označení Rom, cikán a Cikán shledávám nekonzistentnost oproti uvedené poznámce o používání těchto pojmů [např. „*Cikánské legitimace byly postupně vydávány nejen kočovným a polokočovným Cikánům, později všem Cikánům na našem území. Tyto legitimace byli tito povinni u sebe nosit a na požádání tehdejších četníků je předložit. Kočovní cikáni navíc museli mít u sebe kočovnický list.*“ (s. 13-14; zvýraznila AL); „*V období poválečného Československa došlo k několika migračním vlnám cikánů ze Slovenska, zvláště z jeho východních oblastí do Čech a na Moravu. Izolace cikánských osad a naprostá absence perspektivy do budoucna mezi místními obyvateli způsobila, že stěhování do Čech vnímali Cikáni jako jediné možné východisko.*“ (s. 14, zvýraznila AL)].

Zbytečné je nadužívání slovního spojení „v návaznosti“, které se v textu objevuje dvacetkrát a ne vždy je jasné, co se na co jak navazuje. [např.: „*Do samotné výuky jsou proto z preventivních důvodů v návaznosti na ročníky zařazována témata péče o zdraví, denní režim...*“ (s. 43); „*škola pořádá pro žáky plno různých zájmových kroužků v návaznosti na mentalitu, temperament atp., jako je hra na hudební nástroje, sportovní vyžití, PC kroužek, společenské hry, keramika, plavání...*“ (s. 45); „*U romských žáků ZŠ a ZŠP jsou ambice stimulovány zejména rodinným prostředím v návaznosti na další studium a profesní uplatnění.*“ (s. 72)]

Další připomínky k práci:

K textu práce bych měla větší množství dílčích připomínek, jelikož se ale mnohdy opakují nebo podobají, lze je na obecné rovině seskupit do tří hlavních výtek:

1. Vztah teoretické a praktické části práce. Sama autorka práci definuje jako „*teoreticko-výzkumnou*“ (s. 9), avšak propojení teorie s výsledky výzkumu není dostatečné. V tomto ohledu by teoretické podklady např. k historii Romů u nás mohly být zhuštěnější a více si všímat institucionálního vzdělávání Romů v minulosti, než např. existenci romské vlajky a počtům Romů hlásících se k romské národnosti ve sčítání lidu, které se s dalším textem nijak nepropojí, byť by i mohly. Některá doporučení slibovaná na závěr jsou uvedena již v teoretické části práce (např. povinná předškolní příprava, s. 35).

2. Interpretace výsledků výzkumu. V praktické části práce jsou vyvozovány některé závěry, které ale ze samotných dat nevyplývají a přikládány jsou úvahy, pro které v datech není dostatečná opora. [Např. „Z položeného dotazu č. 7 probandům v obou typech škol vyplývá, že si dále vzdělání chce rozšiřovat z celkového počtu 56 zúčastněných 52 žáků. Svědčí to o skutečnosti, že jsou si vědomi významu a pozitivní role vzdělávání. Otázkou je, do jaké míry jsou schopni tuto skutečnost zohlednit ve svém vlastním životě, kde by pak hrála roli vytrvalost a systematicčnost.“ (s. 49) To, že se chystají na další studium, ještě nedokládá vědomí skutečnosti pozitivní role vzdělávání, obzvláště když nevíme jak je tato „pozitivní role“ myšlena; předpoklad nedostatečné vytrvalosti a systematicčnosti není zdůvodněný nebo doložený.]

Výsledky rozhovorů s pedagogickými pracovníky jsou předkládány jako fakta, přestože je uvedeno, že respondenti byli vyzváni k vyjádření vlastního názoru. S těmito výpověďmi není dále polemizováno, nejsou hledány příčiny takových vyjádření, ani není provedeno jejich kritické zhodnocení. [Např. „vztah [rodičů] ke škole je určován (...) integrovaností Romů do majoritní společnosti ve vazbě na jejich vzdělanost a přiměřené podmínky k bydlení, dále pak na soubor hodnot kde jednu z klíčových úloh sehrává opět vzdělání.“ (s. 64) - i když školy evidentně proklamují svou snahu o spolupráci s rodiči „Škola klade důraz na (...) získání důvěry rodičů“ (s. 41), ale zároveň uvádí k vyplňování přihlášek, že „vzhledem k nespolupráci rodičů a jejich údajné neochotě přihlášku vyplnit, toto zajišťuje výchovná poradkyně. Rodiče pak přihlášku pouze podepíší.“ (s. 42), takže tato snaha o spolupráci s rodiči patrně není naplněna. Spolu s názorem učitelů, že vztah rodičů ke škole je dán jejich integrovaností do majoritní společnosti, by bylo možné ve výroci učitelů nalézt jisté diskriminační tendence, a to že se jim lépe spolupracuje s „integrovanějšími Romy“, tedy patrně s Romy vyššího společenského postavení.]

Celkově je u výsledků šetření mnoho prostoru věnováno úvahám o vlivu rodičů na vzdělávání romských žáků, s rodiči ale žádné šetření neproběhlo. Kromě toho by se nabízely spíše jiné možnosti interpretace. Tak u výběru oborů (dotazy 9 a 10; s. 51-52) autorka uvádí, že se „neprojevil vliv rodičů“, ovšem žádný prostor není věnován tomu, jestli se projevil vliv předmětu „volba povolání“, který na žáky jistě musel nějak působit. Z výsledků je také patrné, že žáci jednotlivých škol se častěji hlásí na určité konkrétní střední školy, ovšem vliv spolupráce těchto škol s danými základními školami není v interpretaci výsledků zohledněn.

3. Formulace vlastních názorů. V celé práci lze tušit určitý předpoklad obecně sdíleného postoje ke vzdělávání romských žáků. Tento se, bohužel, často jeví jako poněkud předpojatý („romský žák jako problém“). U zhodnocení kazuistik jednotlivých žáků autorka některým předpovídá vyšší úspěšnost ve vzdělávání i v životě v závislosti na rodinném zázemí [„výchova dítěte byť v náhradní rodinné péči (pěstounská péče), má v tomto případě velice pozitivní důsledek na jeho příznivý vývoj“ (s. 58)], zatímco u dalšího věnuje více pozornosti negativním vlivům vyplývajícím z rodinného zázemí, bez ohledu na dále uvedený kladný postoj rodičů k dalšímu vzdělávání tohoto dítěte. [„Matka je vyučená, vlastní otec učiliště nedokončil, otčím má vzdělání základní. Nicméně si rodiče hodnotu vzdělání uvědomují a přáli by si, aby se syn vyučil. (...) Dítě vychované v takovémto prostředí ztrácí kladný vzor v rodině, nicméně tento pak hledá v sociálních skupinách v blízkém okolí, což může mít silný negativní dopad na další jeho vývoj.“ (s. 60)].

Vlastní pohled autorky na dané téma není jasně vymezen, určité nesamozřejmé postoje [např. „„dětský svět“ jak ho chápe majorita“ (s. 25)] jsou pokládány za univerzální a obecně platné; různá hodnotící tvrzení nejsou vysvětlena [např. „pozitivně působící stimuly“ (s. 26); „lepší perspektivy“ (s.74)].

Otázky doporučené k bližšímu vysvětlení při obhajobě:

Vzhledem k oboru studia a nejasnostem v kapitole o romské rodině bych se zeptala:

- Jak autorka chápe rozdíl v dělení romské rodiny na „fajtu“ a „famel'iju“? Případně co myslí onou tradiční romskou rodinou v porovnání s tím, co by pak bylo možné označit za „moderní romskou rodinu“?

Přestože, jak píše autorka, by k tomu, jak by škola mohla Romům pomoci k vyšší úspěšnosti ve vzdělávání, byl potřeba další výzkum, již v práci se (po zhodnocení výsledků vlastního šetření) dá najít několik doporučení. Otázka tedy zní:

- Co by mohli pedagogičtí pracovníci základních škol sami změnit, aby romští žáci, které vzdělávají, dosahovali vyššího stupně vzdělání?

Závěr:

Přes uvedené námitky shledávám práci odpovídající současné úrovni bakalářských prací (týkajících se Romů) ve společenskovědních oborech. Od romistky bych ale očekávala vyšší schopnost reflexe vlastních etnocentrických postojů, nižší podíl stereotypizujících generalizací a komplexnější interpretaci výsledků provedeného šetření.

Navrhované hodnocení:

Práci navrhuji hodnotit stupněm *dobře*; při výjimečně zdařilé obhajobě možná i *velmi dobře*.

V Praze dne 21. 6. 2013

Mgr. Andrea Lyová
Seminář romistiky, ÚJCA, FF UK